

09.03.06 ÚVOD DO KOGNITIVNÍ GRAMATIKY

Webová stránka našeho kurzu: <www.novemberfund.org/cogling.htm> rozvrh, úkoly, handouty, odkazy

Dnes na hodině:

- Ještě něco o kategorizaci: významy slova "ring" a radiální významová síť.
- Nessel: systém sloves pohybu v ruštině.
- Langacker: "uvnitř" a "venku" v jazyce Cora.

Úkol:

- Čtení:
 - KG versus GG: handout na webové stránce! Kdo by měl zájem o prezentaci na to téma na konci semestru?
 - Lakoff, G. 1987. Kapitoly 3 a 6 ve knize *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind* (58-68, 91-115).
 - Ungerer & Schmid, kapitola 2 (60-114).

Nezapomeňte! "Construal" (výklad/chápání), význam (encyklopedický, subjektivní), gramatika (jako lexikon) je "symbolická struktura", domény/oblasti, profile (profil)/base (základ/pozadí)

Ještě něco o kategorizaci

- Radiální významová síť: "ring" (Langacker, *CIS*, str. 3)
 - významy v angličtině: prsten, kruh (v nose), aréna (cirkus, box), "mark left on table from glass", banda gangsterů ("drug ring")
 - prototypický význam: kruhový předmět; prototypický předmět: prsten
 - schematicnost významu (lexikálního i gramatického): kruhový předmět > kruhová entita
 - význam slova "ring": "A speaker's knowledge of the conventional value of a lexical item cannot be reduced to a single structure, such as the category prototype. For one thing, not every lexical category has a single, clearly determined prototype. Even if there is such a structure, there is no way to predict exactly which extensions will achieve conventional status. The conventional meaning of a lexical item must be equated with the entire network, not with any single node." (Langacker)

Prototypizace v gramatice I: ruská slovesa pohybu (Nessel: <http://uit.no/humfak/tilsette/78>)

- definice prototypu: "central subcategory that shows the highest degree of representativity of the category as a whole"
- ikonický vztah mezi formou a významem ruských sloves pohybu: slovesa s prototypickým významem mají prototypičtější formu (a naopak)

Nesměrové sloveso

begat' (aj-sloveso)
jezdit' (i-sloveso)
gonjat' (aj-sloveso)
kajat' (aj-sloveso)
letat' (aj-sloveso)
nosit' (i-sloveso)
plavat' (aj-sloveso)
polzat' (aj-sloveso)
taskat' (aj-sloveso)
lazit' (i-sloveso)
vodit' (i-sloveso)
vožit' (i-sloveso)
chodit' (i-sloveso)

Směrové sloveso

bežat' (a-sloveso)
jechat' (a-sloveso)
gnat' (a-sloveso)
katit' (i-sloveso)
letet' (e-sloveso)
nesti (bez theme vowel: nes-u, nes'-oš, nes'-ot...)
plyt' (v-sloveso)
polzti (bez theme vowel)
taščit' (i-sloveso)
lezt' (bez theme vowel)
vesti (bez theme vowel)
vezti (bez theme vowel)
idti (bez theme vowel)

- produktivnost slovesných tříd v ruštině

<i>aj</i> -slovesa	nejproduktivnější (slovesa s prototypickou formou)
<i>S</i> -slovesa	
<i>i</i> -slovesa	
<i>e</i> -slovesa / <i>a</i> -slovesa	
<i>v</i> -slovesa / slovesa bez <i>theme vowel</i>	nejméně produktivní (slovesa na periferii kategorie)
- "lokální prototype" *S*-sloves: sedm *i*-sloves, tři *a*-slovesa, jedno *e*-sloveso
 - jsou formálně podobná slovesa (subkategorie): v přezensu nemají *theme vowel* ale v minulém čase mají
 - *i*-slovesa reprezentují mnohem produktivnější slovesnou třídu
 - všechna *a*-slovesa mají morfologické zvláštnosti (*jechat'*: *jedu, jedeš, jedet...*, ale *jechal*)
 - skoro všechna *i*-slovesa jsou nesměrová (šest z osmi); všechna *e*-slovesa / *a*-slovesa jsou směrová
- ruská slovesa pohybu formálně patří k různým slovesným třídám, ale je tady určitá systematičnost: "This is the first step from chaos to order in the derivational morphology of Russian motion verbs"
- sémantická prototypičnost:
 - směrová slovesa označují pohyb jedním směrem (*Sejčas idu v universitet*)
 - nesměrová slovesa označují pohyb tam a zpátky (*Na proshloj nedele my jezdili v Pragu*), pohyb bez konkrétního cíle (*Turisty celyj den' chodili po centru Moskvy*) nebo schopnost pohybu (*Etot reb'onok uže chodit; My l'ubim letat'*)
 - a co označuje většina ruských sloves? která slovesa pohybu jsou prototypická ze sémantického hlediska?
 - nepříznačový / příznačový (má příznačovitost něco společného s lidskou psychologií?)
- závěry:
 - "What at first glance looks like an unstructured list of verbs turns out to be a well-defined semiotic system."
 - gramatika nemá hlubokou strukturu, ale gramatický "povrch" je symbolickou strukturou
 - kategorizace a prototypizace hrají gramatickou / kognitivní roli (stejně jako v lexikonu)

Prototypizace v gramatice II: 'uvnitř' a 'venku' v jazyce Cora (Langacker)

- Cora: aztécký jazyk, který se mluví v Mexiku (10.000 mluvčích)
 - slovesné prefixy; částice, které mají prostorové významy
 - klíčový prostorový pojem: 'uvnitř' (*u*) / 'venku' (*a*); systematičnost těch morfémů a jejich kontrastu
 - "On first examination, a coherent account of *u* and *a* does not seem possible because these prefixes appear to be used in inexplicable, inconsistent, or even contradictory ways."
- Příklady:
 - 1) "Stand right there inside the house" (*u*: uvnitř)
 - 2) "Stand right there outside the house" (*a*: venku)
 - 3) "It's a long way up to the ceiling inside the house" (*u*: uvnitř)
 - 4) "That's a tall house" (*a*: venku)
 - 5) "It's all lit up inside the house [light is visible through the windows]" (*u*: uvnitř)
 - 6) "I'm going to put his hat on him" (*u*: uvnitř)
 - 7) "He hollowed out a log to make a canoe" (*a*: venku)
 - 8) "The water is pouring into the pan" (*a*: venku)
 - 9) "The water is pouring into the storage jar" (*u*: uvnitř)
 - 10) "He's going up to the top of the hill" (*a*: venku)
 - 11) "Footprints go right along here" (*u*: uvnitř)
 - 12) "The dog's tail is chopped short" (*u*: uvnitř)
 - 13) "The dog's tail is chopped short" (*a*: venku)
 - 14) "Over the river in Tepic" (*u*: uvnitř)
 - 15) "On the beach on the other side of the river" (*a*: venku)
 - 16) "Right here in back of me" (*u*: uvnitř)
 - 17) "Right here before my eyes" (*a*: venku)

- Několik teoretických předpokladů:
 - různé významy jednoho morfému (slova) tvoří sémantickou (radiální) síť; prototyp a periferie
 - gramatický morfém je symbolická struktura; "povrch" / "hluboká struktura"
 - role doménů v našem chápání
 - pravděpodobnost analýzy ze psychologického hlediska ("realistic, natural, and adequate description")
 - role "construal" (perspektivy) v gramatice ("construal with alternative images")
 - (12) vidíme psa zezadu (*u*: uvnitř)
 - (13) vidíme psa ze strany (*a*: venku)

- prototypické významy = základní prostorový význam: (1), (2)

"first semantic path of extension: location on inner/outer surface"

- specializace prototypického významu = Tr v kontaktu s povrchem Lm: (3), (4)
 - (3) doslovně: "inside-face of slope-long inside house" (díváme se na strop zevnitř)
 - (4) doslovně: "outside-face of slope-long-house" (díváme se na dům zvenku)
- extenze = "deep penetration into interior" (*u*) versus "shallow penetration into interior" (*a*): (5) - (9)
 - (5) světlo naplní celý dům
 - (6) hlava více-méně naplní celý vnitřek klobouku
 - (7) kanoe = "shallow penetration"
 - (8)-(9) pánev versus baňka (džbán): vidíme nebo nevidíme dno?

"second semantic path: line of sight"

- extenze v doménu topografie: viditelný (*u*: uvnitř) nebo neviditelný (*a*: venku)
 - *yuu* (*u*: uvnitř) = "foot of slope (na úpatí svahu)"; *an* (*a*: venku) = "top of slope (na vrcholu)"; **un*
 - "viewpoint is internal to scene": díváme se zevnitř
 - (10) doslovně: "outside (*a*) top of slope away-inside-face (*u*) of slope arrive"
 - (11) doslovně: "inside-foot (*u*) of slope that way-footprint"
 - (12), (13): pes

"third semantic path: accessibility"

- další extenze: "inaccessibility" (*u*) versus "accessibility" (*a*)
 - (14), (15): vzdálené entity, ale domén = řeka a horizont (v našem dohledu nebo za horizontem)
 - kontradikce? *a* = v dohledu, *u* = není v dohledu; "viewpoint is external to scene" (díváme se zvenku)
 - sr. (7) - (9)
 - extenze (16), (17): za námi (*u*: uvnitř) versus před námi (*a*: venku)

• závěry:

- abstraktní význam nebo radiální síť spojených významů?
- "importance of imagery in semantic structure": význačnost aspektů určitého doménu, perspektiva diváka
- "The meaning of an expression is not given only (if at all) by the objective properties of the situation it describes; it is a function of how speakers construe the situation and structure it by means of specific images"
- každý jazyk nabízí mluvčímu základ konvenčních obrazů (cora není angličtina)
- Cora je (pro nás!) exotický jazyk, ale stejné principy platí i pro méně exotické jazyky

Literatura

- Langacker, R. and E. Casad. 1991 [1985]. "Inside and outside in Cora," in *Concept, Image, and Symbol*, chapter 2.
- Nessel, T. 2000. "Iconicity and Prototypes: A New Perspective on Russian Verbs of Motion," *Scando-Slavica* 46: 105-119.

Další články pro zajímavost

- Nessel, T. 2001. "How pervasive are sexist ideologies in grammar?," *Language & Ideology: Cognitive Theoretical Approaches*, 197-222.
- Nessel, T. 1997. "Russian *nu*-drop Verbs, Radial Categories and Cognitive Grammar," *Nordlyd* 25: 91-97.